

TRĂSĂTURI METODOLOGICE ALE CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE A DOMENIULUI PROTECȚIEI DATELOR CU CARACTER PERSONAL

CZU: [342.721 + 343.41/.45]:001.891

Petru ISTRATI

METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE SCIENTIFIC RESEARCH IN PERSONAL DATA PROTECTION FIELD

This article aims to examine the methodological dimension of research in the field of personal data protection. Given the peculiar aspects of the subject, its novelty and complexity, the author tried to highlight the role of methodology, the challenges that a researcher must face but also how useful traditional legal research methods can be. At the same time, the author drew attention to the incidence of other sciences and their methodology, but also to the flexibility and insight that a researcher must show.

Keywords: *method, methodology, techniques, research, data protection, legal sciences, privacy.*

Orice fenomen sau realitate faptică, care are potențial de a genera conflicte, ajunge la un anumit moment să fie reglementat de norme juridice sau mai puțin juridice (morale, religioase, culturale, militare, diplomatice etc.). Ansamblul nomelor juridice, grupate după relațiile care le reglementează sau alți indici, formează ramuri juridice.

Pentru ca normele juridice să fie înțelese, interpretate, aplicate și perfecționate, este necesar ca dreptul să fie cercetat. Progrese în domeniul dreptului sunt realizate de un șir de subiecți: profesori, judecători, avocați, studenți etc. Totodată, preocupările științifice asupra anumitor ramuri sau instituții sunt realizate sub egida unei oarecare metodologii.

În cele ce urmează, așa cum poate fi dedus cu ușurință din titlul articolului, ne propunem să conturăm trăsăturile metodologice ale cercetării științifice a domeniului protecției datelor cu caracter personal. Pentru a înainta în acest demers, considerăm oportun să încercăm a clarifică: **a)** Locul metodologiei în sfera științelor juridice; **b)** Perspectivele și obstacolele studierii materiei protecției datelor cu caracter personal; **c)** Cadrul metodologic general și specific aplicabil exercițiului cercetării raporturilor juridice de protecție a datelor cu caracter personal.

Multe dintre lucrările despre metodologia cercetării încep cu analiza etimologică. Pe bună dreptate, nuanțele etimologice sunt analizate din start; or, proprietatea termenilor este importantă atât pe tărâm științific, cât și în aspect social, iar dezvăluirea caracteristicilor etimologice permite depășirea impresiilor de suprafață și adâncirea în particularitățile ontologice.

A. Din greacă *methodos* poate fi înțeles ca: *metha* = către, spre; *odos* = cale, drum; iar *logos*, așa cum bine este cunoscut = ordine necesară, știință, rațiune, Cuvântul lui Dumnezeu. Astfel, metodologia se prezintă ca drumul/calea spre cunoaștere sau știința despre căile cunoașterii.

Așadar, atunci când se dorește a se face o cercetare științifică este necesară respectarea unei metodologii. Deseori, cercetătorul poate fi animat de obiectul cercetării, de posibilitățile dar și de provocările ce-i stau în față, așa că există riscul să ignore aspectele metodologice.

S-ar putea crede că rigorile metodologiei cercetării științifice, inclusiv a cercetării juridice, pot fi o frână în inerția inițială a cercetătorului. Povara birocratică în cercetare respinge și din perspectiva că fragmentează parcursul cercetării. Regulamentele și instrucțiunile în exces, de obicei, nu sunt agreate.

Și totuși, metodologia este existențială cercetării științifice, chiar dacă manifestarea acesteia nu este pronunțată. Spre comparație, pentru a atinge performanțe sportive este necesar antrenament, care este compus din diverse exerciții. Tot așa și performanțele științifice trebuie atinse prin cercetare, realizată după o anumită metodologie, care este compusă din diferite tehnici, procedee și instrumente.

În plus, ignorarea aspectelor metodologice în cercetare comportă riscul de a devia de la scopul propus, de a altera datele, de a lovi rezultatele de un grad înalt de subiectivism sau alte riscuri de așa tip. Asemenea și o călătorie, dacă nu are o busolă, o hartă, un traseu stabilit și repere la anumite etape, atunci există riscul de a nu se ajunge la destinație.

În una dintre celebrele sale lucrări, Umberto Eco evidențiază trei cerințe pentru ca o cercetare să fie considerată științifică: 1. Cercetarea avertizează asupra *unui obiect recognoscibil și de ceilalți*. 2. Cercetarea trebuie să spună despre acest obiect *lucruri care n-au mai fost spuse* ori chiar să revadă într-o optică diferită lucruri care au fost deja spuse. 3. Cercetarea *trebuie să fie utilă celorlalți* [1, p.37].

B. Trecând de la general spre particular observăm că tezaurul metodologic al cercetării științifice juridice este destul de bogat. În ceea ce privește domeniul protecției datelor cu caracter personal, acesta poate fi considerat unul destul de tânăr, privit la scară istorică. Spre deosebire de ramuri consacrate ale dreptului, care au o istorie multimilenară (dreptul civil, penal ș.a.), protecția datelor cu caracter personal s-a conturat ca domeniu separat, în Europa, în cea de a doua jumătate a secolului XX.

Totuși, dreptul la „confidențialitate” (*privacy*), surprinzător sau nu, își are originea în Statele Unite ale Americii. La 15 decembrie 1890, juriștii Samuel Warren și Louis Brandeis [2] au publicat în revista *Law Review of Harvard* un articol, în care se propunea modificarea unor legi în sensul limitării prin „*dreptul de a nu fi lăsați să...*” menit să protejeze cercul intim al persoanei. Acesta era invocat în contextul noilor modele economice și industriale, inclusiv: fotografia instantanee și exploatarea în scop de afaceri a ziarelor și a jurnalismului.

Deși dreptul la intimitatea individului era cunoscut în antichitate, în sec. XX acesta a fost conștientizat și articulat juridic. Un punct de referire în istoria dezvoltării

ramurii de drept a protecției datelor cu caracter personal îl reprezintă anul 1981, când a fost deschisă spre semnare Convenția pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, nr.108 din 28 ianuarie 1981, în vigoare de la 1 octombrie 1985.

Având în vedere că aspectele istorice ale domeniului protecției datelor cu caracter personal merită o lucrare distinctă, ne vom opri la aceste scurte repere și vom continua în direcția metodologiei, nu înainte de a face o scurtă paranteză la întrebarea conceptuală: *ce sunt datele cu caracter personal?*, întrebare care ar putea fi considerată de prisos având în vedere tema articolului.

În context, amintim că dreptul de protecție împotriva prelucrării neconforme a datelor cu caracter personal se încadrează în dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței. În ceea ce privește definiția noțiunii „date cu caracter personal”, aceasta înseamnă orice informație referitoare la o persoană fizică, identificată sau identificabilă [3, art.2].

Revenind la disponibilitatea instrumentelor metodologice, observăm că, în scurta sa istorie, domeniul protecției datelor cu caracter personal nu a reușit să-și delimiteze propria paletă de metode de cercetare științifice. Provocarea este cu atât mai mare, cu cât dinamica în care evoluează această ramură de drept este alertă. Dacă e să analizăm sub aspect cronologic, cu mai puțin de 50 ani în urmă, gradul de penetrare a internetului era spre limita inferioară, în anul 2021 – în zona geografică în care ne aflăm acest indice este de 82% din populație, iar în Europa de Nord de 96% [4]. Internetul este indispensabil în majoritatea domeniilor economice și sociale, iar datele au devenit resursă strategică, cuantificabilă și pasibilă de a fi monetizată.

De aici, probabil, se va face tot mai simțit și interesul pentru cercetarea științifică a domeniului protecției datelor cu caracter personal. O primă întrebare de poticnire ar fi: materia datelor cu caracter personal necesită o cercetare juridică sau una de altă natură? Un răspuns prompt ar fi că, dacă acest domeniu vizează un drept fundamental al omului – „dreptul la intimitate”, atunci, indubitabil, acest factor cheamă la o cercetare juridică. O altă interogație pe termen lung ar putea fi: în ce măsură științele juridice clasice și metodele de cercetare ce le acompaniază sunt compatibile cu acest câmp juridic tânăr și altele asemenea (i.e. proprietate intelectuală, drept cibernetic, bioetică etc.)?

Din ce în ce mai mult, cercetarea juridică tradițională se confruntă cu provocarea de a face metodologia sa explicită și chiar de a o regândi. Academicienii din diferite discipline evidențiază lipsa de reflecție asupra considerațiilor metodologice în majoritatea proiectelor tradiționale de cercetare juridică, comparând acest lucru cu ceea ce este comun în propriile discipline. În multe publicații juridice academice, proiectarea cercetărilor și contururile metodelor utilizate nu sunt discutate în detaliu. De obicei, problemele de validitate sunt ignorate cu totul. Atunci se pune întrebarea: cum evoluează metodologic cercetarea juridică, ce pași ar trebui să facă parte din ea și de ce și ce constituie validitatea cercetării juridice [5, p.2]?

În aceeași linie de idei, atragem atenția asupra faptului că materia protecției datelor cu caracter personal și progresele ei empirice și practice nu au ca destinație doar

un cerc restrâns de utilizatori. Fiecare om poate fi subiect al datelor cu caracter personal și aproape fiecare persoană sau entitate juridică este operator de date cu caracter personal. Prin urmare, proiectele de cercetare științifică a materiei protecției datelor cu caracter personal ar trebui să aibă și componenta de „popularizare a științei”. Adăugăm observația că însăși substanța domeniului vizat poate fi una destul de tehnicizată sau cu un grad înalt de abstractizare; prin urmare, cercetătorul va trebui să ia în considerare și stilul științific al conținutului care îl livrează.

Stilul științific urmărește informarea obiectivă și exactă a cititorului. De aici decurg și alte trăsături care îi sunt specifice: logică, obiectivitate, precizie, unitate, concizie, claritate, sobrietate, forță, accesibilitate [6, p.36].

Una dintre marile provocări, dar și oportunități, ale cercetătorului din domeniul nominalizat este elementul de anticipație și perspicacitate. Or, majoritatea instituțiilor juridice sunt rezultatul cercetării unor instituții economice și/sau sociale deja existente, care au putut fi observate și analizate de-a lungul timpului, pentru ca apoi, pe fundalul cunoștințelor sedimentate, să fie necesar conturul juridic. *Per a contrario*, în ceea ce privește protecția datelor cu caracter personal, „regulile jocului” trebuie definite anterior momentului producerii acțiunilor/inacțiunilor din care ar putea deriva riscuri pentru drepturile și libertățile persoanei.

„Cel ce s-a ferit de pagubă, rareori a suferit-o”

Publilius Syrus. *Sentințe*, sec. I. î. Hr.

Elementul rațional este cel care stă la baza formulării principiilor și normelor juridice pentru că, în absența observației și analizei nevoilor societății, acestea ar avea forma unor speculații neancorate în real. Elementul de fapt are un conținut variabil, situațiile din viața cotidiană fiind supuse întotdeauna schimbării. Astfel, se poate ajunge ca noile conflicte ce apar în societate să nu fie reglementate de legislația în vigoare și, deci, să nu fie prescrisă o rezolvare acceptabilă din punct de vedere social pentru acestea [7, p.56].

C. Apropiindu-ne de metodologia specifică cercetării științifice a domeniului protecției datelor cu caracter personal, menționăm că această zonă de explorare științifică poate fi foarte mare. De aici și caracterul pestrîț al trăsăturilor metodologice ce le implică. Astfel, o lucrare ce vizează datele privind starea de sănătate și datele cu caracter personal ale pacienților va impune un alt instrumentar față de o cercetare privind datele utilizatorilor de internet și securitatea cibernetică.

Spre exemplu, printre ultimele recomandări, linii directoare și ghiduri de bune practici ale Comitetului European pentru Protecția Datelor se regăsesc, printre altele, preocupări teoretice și concluzii practice privind: - vehiculele conectate și aplicații legate de mobilitate; - asistență vocală virtuală; - utilizatorii de social media; prelucrarea datelor privind sănătatea în scopul cercetării științifice în contextul focarului COVID-19; - privind prelucrarea datelor prin dispozitive video etc. [8].

Așadar, la o privire generală, observăm că cercetarea juridică a domeniului protecției datelor cu caracter personal poate presupune și manevrarea competențelor metodologice și în științe „de graniță” sau chiar în alte domenii distincte (i.e. statistică, tehnologii informaționale, psihologie, criminologie, biologie, sociologie, filosofie etc.).

Totodată, considerăm că în orice cercetare a materiei analizate ar fi utile următoarele metode:

- *Metoda istoric-evolutivă*: În sfera cunoașterii și a cercetării științifice nu se poate avansa fără a ști ceea ce s-a cercetat deja în domeniul respectiv [4, p.90]. Această metodă asigură descoperirea evenimentelor ce au facilitat apariția și dezvoltarea domeniului protecției datelor cu caracter personal, schimbările care s-au produs, geneza anumitor acte, instituții și idei. Această metodă este indispensabilă în crearea raționamentelor necesare explicației anumitor fenomene ce au precedat și în schițarea vectorului pentru situațiile ce vor urma.
- *Metoda sistemică*: Permite, *inter alia*, analiza sistemului autorităților naționale și internaționale cu atribuții în domeniul protejării persoanelor fizice la prelucrarea datelor cu caracter personal. Poate fi realizată și abordarea sistemică a elementelor interdependente care formează arhitectura juridică la nivel național și internațional.
- *Metoda comparativă*: Firește, această metodă își poate demonstra utilitatea în evidențierea trăsăturilor specifice ale unei ramuri de drept cu totul deosebite, protecția datelor cu caracter personal și conexiunea cu alte ramuri de drept. Relație ce, odată definită fiind, permite schițarea sinergiei legislative necesare pentru protecția efectivă a persoanelor.
- *Metoda sociologică*: Poate fi aplicată în cercetarea fenomenelor sociale și a implicațiilor pe care le dezvoltă asupra fenomenelor juridice, în special se poate urmări trasabilitatea efectului juridic – emanație a acțiunilor sociale. Aspectul fundamental se poate manifesta prin răspunsul la întrebarea: are nevoie societatea de o anumită instituție a dreptului? și dacă da, în ce formă?
- *Metoda logică de analiză*: Utilizarea acestei metode este imperioasă oricărui studiu și permite definirea conceptelor, delimitarea trăsăturilor, formularea concluziilor și a propunerilor.

Pentru a vira un pic spre aspectul practic și a folosi puterea exemplului, vom cita o concluzie a unui studiu de profil:

„Predictibilitatea atributelor individuale din înregistrările digitale ale comportamentului poate avea implicații negative considerabile, deoarece poate fi aplicată cu ușurință unui număr mare de oameni fără a obține consimțământul lor individual și fără a le observa. Companiile comerciale, instituțiile guvernamentale sau chiar prietenii lor de pe Facebook ar putea folosi software-ul pentru a deduce atribute precum inteligența, orientarea sexuală sau opiniile politice pe care o persoană nu le-ar fi dorit să le împărtășească. Se poate imagina situații în care astfel de predicții, chiar dacă sunt incorecte, ar putea reprezenta o amenințare la adresa bunăstării, libertății sau chiar a vieții individului.” [9].

Studiul renumitului psiholog Michal Kosinski și al colegilor săi arată că cu ajutorul „Like - urilor” Facebook, precum și al altor înregistrări ale comportamentului uman digital se pot prezice inclusiv: orientarea sexuală, etnia, opiniile religioase și

politice, trăsăturile de personalitate, inteligența, fericirea, separarea părinților, vârsta și sexul.

În mod evident, în sec. XXI cercetarea științifică juridică nu mai este încorsetată în aceleași limite stabilite de sistemele metodologice clasice. La caz, cercetarea domeniului vizat depinde de: - suportul informațional disponibil (și de aici, alegerea metodelor calitative sau cantitative de prelucrare a informației); - de scopul cercetării (or, pentru teoretician și pentru practician acesta poate fi diferit); - de faptul dacă cercetarea este veritabil științifică sau un mod de cunoaștere empirică; - de subiecții implicați în cercetare (i.e. Statul [care din ce în ce mai mult are tendința de a ști și a controla totul, indiferent de regimul politic], cercetători independenți, organizații comerciale etc.).

Din toată această aglomerație de circumstanțe, care pot deruta pentru început cercetătorul, deducem importanța metodologiei. Metodologia, în cele din urmă, învață a face o muncă de cercetare, pentru dobândirea de fapte, pentru analiza lor critică, pentru compararea cu alte fenomene [10, p.12].

Referințe:

1. ECO, Umberto. *Cum se face o teză de licență, disciplinele umanistice*. Constanța: Pontica, 2000.
2. SAMUEL, D. Warren; Louis D. Brandeis. The right to Privacy. In: *Harvard Law Review*, vol.4, 1890, no.5. Disponibil: <https://www.cs.cornell.edu/~shmat/courses/cs5436/warren-brandeis.pdf>. [Accesat: 27.03.2021]
3. Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, încheiată la Strasbourg la 28.01.1981 și ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.483-XIV din 02.07.1999.
4. *Rata globală de penetrare a internetului*, situația în ianuarie 2021, după regiuni. Disponibil: <https://www.statista.com/statistics/269329/penetration-rate-of-the-internet-by-region/> [Accesat: 29.03.2021]
5. LANGBROEK, Philip et.al. *Methodology of legal research: Challenges and opportunities*. Utrecht: Utrecht Law Review, 2017.
6. RAD I. *Cum se scrie un text științific: discipline umaniste*. Iași: Polirom, 2008.
7. Roșu M.-Al. *Raționalitate și expresivitate în oratorica juridică*: Teză de doctorat. Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.
8. Comitetul European de Protecție a Datelor. *Instrumente: ghiduri, recomandări, bune practici*. Disponibil: https://edpb.europa.eu/our-work-tools/general-guidance/gdpr-guidelines-recommendations-best-practices_en [Accesat: 02.04.2021]
9. KOSINSKI, M., STILLWELL, D., GRAEPEL, Th. *Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior*. University of Cambridge and Microsoft Research, United Kingdom, 2013.
10. ROTARU, M. Conceptele metodologie/metodică/metodologie specială: interpretare retrospectivă. În: *Psychology and Special Education*. Publicație științifică de profil a Facultății de Psihologie și Psihopedagogie specială a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 2012, nr.4(29).